

УДК [342.951:341.231.14](477)

Н. В. Коломоєць

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Проаналізовано чинні міжнародно-правові акти, що існують у світі як гаранті забезпечення та реалізації основних прав і свобод дитини. Акцентовано увагу на тому, що національне законодавство в цій сфері є недосконалим, а тому міжнародні стандарти мають слугувати тим фундаментом, на якому будуть можливі формування та побудова вітчизняної правової системи. Наголошено на обов'язковості виконання Україною взятих на себе перед світовою спільнотою зобов'язань за реалізацію та забезпечення прав дитини.

Ключові слова: права дитини, міжнародні договори, впровадження світового досвіду, імплементація, зобов'язання.

Постановка проблеми. На сьогодні діти в українському суспільстві є найменш захищеною категорією осіб. Через свій вік та брак знань вони не можуть порушувати перед громадськістю або державою питання, які їх найбільше турбують. Єдиною сполучною ланкою між дитиною та «дорослим світом» є її батьки (опікуни, піклувальники). Тому дуже прикрим є той факт, що цим становищем нехтують, а інколи й взагалі зловживають «дорослі». Це обумовлено тим, що національне законодавство у сфері захисту прав дітей не є досконале. Україна є відносно молодою державою, яка поступово відбудовує свій державний апарат та законодавство. Важливим помічником у цьому є позитивний міжнародний досвід та можливість його впровадження в національну організаційно-правову розбудову держави.

Метою статті є аналіз міжнародних і вітчизняних нормативно-правових актів у сфері захисту прав дитини та привертання уваги українського суспільства до міжнародного досвіду реалізації цих прав, а також до можливості імплементації основних правових положень у національне законодавство.

Стан дослідження. Дослідженнями у сфері міжнародно-правового захисту прав дітей займалися такі провідні науковці, як О. М. Бандурка, К. Б. Левченко, О. І. Миськів, Н. В. Лінник, І. О. Бандурка, О. П. Левківська, А. В. Дакал та ін. Однак наукові пошуки у цій сфері не можуть бути вичерпаними, а тому актуальність дослідження та вироблення шляхів удосконалення державного управління у сфері реалізації та забезпечення прав дітей в Україні є беззаперечною. Захист прав дітей потребує консолідації зусиль як міжнародної спільноти, так і державної влади кожної окремої країни, громадськості та окремих громадян.

Виклад основного матеріалу. 11 грудня 1946 р. на першій сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй одноставно було прийняте рішення про створення Дитячого фонду ООН – ЮНІСЕФ (United Nations Children's Fund). Він є основним інформаційним

джерелом про проблеми дітей; саме він формує пропозиції, які стимулюють нормотворчі зміни.

10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла *Загальну декларацію прав людини*. Цей документ став першим в історії людства, що проголошував широке коло основних прав і свобод людини, зокрема дитини. Окрему увагу звернули на себе такі положення Декларації:

- рівність усіх людей від народження у своїй гідності та правах (ст. 1);
- захист сім'ї з боку держави та суспільства (ст. 16);
- однаковий соціальний захист для дітей, які народилися у шлюбі або поза ним (ст. 25);
- право дітей на особливе піклування та допомогу (ст. 25);
- гарантування кожній людині права на освіту (ст. 26).

Україна ратифікувала Декларацію, перебуваючи ще у складі Радянського Союзу, а саме у 1973 р.

Наступним важливим кроком світової спільноти в контексті захисту прав дітей стало прийняття *Декларації прав дитини* 20 листопада 1959 р. Цей документ, який був прийнятий на основі та на виконання Загальної декларації прав людини (1948 р.), наголошує, що кожна дитина має володіти усіма правами, зазначеними у ньому. Декларація містила всього десять принципів, проте саме вони стали фундаментом міжнародно-правового захисту прав дитини. Вперше увага громадськості була звернена на такі основні засади формування прав дитини, як:

- рівність та вся повнота прав дитини;
- спеціальний захист прав дитини;
- право на ім'я та громадянство;
- право на соціальний захист;
- забезпечення належних умов захисту та розвитку дітей з обмеженими можливостями;
- повний і гармонійний розвиток дитини в любові та розумінні;
- право на безоплатну й обов'язкову освіту;
- пріоритетність захисту прав дитини;
- захист від усіх форм недбайливого ставлення, жорстокості та експлуатації;
- виховання дитини у дусі взаєморозуміння, терпимості, дружби між народами, миру і братерства.

Декларація прав дитини стала основою для прийняття *Конвенції про права дитини* (1989 р.). У 1978 р. уряд Польщі представив Комісії ООН з прав людини первісний проект цього документа, підготовлений на основі Декларації. Тоді виражалася надія, що його можна буде прийняти у 1979 р., який був оголошений Міжнародним роком дитини. Комісія, однак, дійшла висновку, що текст вимагає поглибленого розгляду, і створила спеціальну робочу групу, яка проводила

по одному засіданню на рік протягом 1980-х років. Робоча група досягла консенсусу відносно остаточного варіанта незадовго до сесії Генеральної Асамблеї ООН 1989 року, на якій 20 листопада, у тридцяті річницю Декларації 1959 року, було ухвалено Конвенцію, що часто називають світовою Конституцією прав дитини [1, с. 3–4].

Україна ратифікувала Конвенцію постановою Верховної Ради України № 789-ХІІ від 27 лютого 1991 року. Цей документ став тим міжнародно-правовим актом, який у своєму змісті прямо зобов'язував держав-учасниць ратифікувати його (ст. 47). Окрім того, Конвенція є відкритою для підписання всіма державами (ст. 46).

Конвенція про права дитини складається з трьох частин та п'ятдесяти чотирьох статей, основними положеннями яких є:

- кожна дитина має невід'ємне право на життя (ст. 6);
- обов'язкова реєстрація дитини після народження (ст. 7);
- забезпечення індивідуальності дитини (ст. 8);
- право на вільне висловлення поглядів (ст. 12) та думок (ст. 13);
- право дитини на свободу думки, совісті та релігії (ст. 14);
- захист дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і бруталного поводження та експлуатації за допомогою необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів (ст. 14);
- право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини (ст. 19);
- право дитини на освіту (ст. 28);
- право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом (ст. 31);
- право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи (ст. 32) [2].

Не менш важливими у сфері захисту прав дитини стали такі міжнародно-правові акти:

- Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), ратифікована Україною 17 липня 1997 р.;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), ратифікований Україною 19 жовтня 1973 р.;
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), ратифікований Україною також 19 жовтня 1973 р.;
- Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), ратифікована Україною 24 грудня 1980 р.;
- Декларація про соціальні та правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо у разі передачі дітей на виховання та їх усиновленні на національному і міжнародному рівнях (1986 р.), та низка інших, не менш значущих нормативних документів.

Основні положення зазначених актів покладені в основу чинного законодавства, а саме: Конституції України, законів України «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001 р.), «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 р.), «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (1992 р.), «Про освіту» (1991 р.), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.), «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (1995 р.), Кримінального кодексу України (2001 р.), Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.), Сімейного кодексу України (2002 р.) та ін.

Важливе значення для правового забезпечення прав дитини на національному рівні набула імплементація нормативно-правових актів, ухвалених:

а) Радою Європи – Європейської соціальної хартії (переглянутої) (1996 р.), Конвенції про кіберзлочинність (2001 р.), Конвенції щодо протидії торгівлі людьми (2005 р.), Конвенції про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення (2007 р.);

б) Європейським Союзом – Хартії Європейського Союзу про основні права (2000 р.);

в) Міжнародною організацією праці – Конвенції про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999 р.).

Таке саме значення мають:

а) укладення міждержавних угод (угоди про взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах, про видачу порушників тощо);

б) укладення міжвідомчих угод (Урядом України, Міністерством юстиції України, Міністерством внутрішніх справ України, Генеральною прокуратурою України та іншими органами державної влади, уповноваженими на реалізацію та виконання таких завдань).

Усі ці міжнародні нормативно-правові документи, виражені у формі актів (пакт, конвенція, декларація, хартія), договорів, угод, мають юридичну силу в Україні, бо Конституцією України та законом України «Про міжнародні договори України» встановлено, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [3, ст. 19]. Це твердження означає, що міжнародні договори мають вищий юридичний рівень порівняно із внутрішньодержавним законодавством. Водночас міжнародні договори України не можуть і не повинні суперечити Конституції України.

Як бачимо, Україна є учасницею великої кількості міжнародних договорів у сфері захисту прав дитини, і важливим для цього є

виконання та реалізація взятих зобов'язань. Однак варто визнати, що не всі вони виконуються та впроваджуються в життя. Невиконання Україною положень міжнародних документів та договорів, а також рекомендацій моніторингових органів міжнародних організацій є серйозною проблемою. Після здійснення моніторингу стану виконання міжнародних договорів у галузі прав людини, який відбувається кожні 2–4 роки, Україна щоразу отримує рекомендації, які має втілити у життя, щоб законодавство та практика його виконання відповідали положенням укладених договорів. Наприклад, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна» спільно з ЮНІСЕФ закінчили здійснення моніторингу виконання Україною Заключних спостережень Комітету ООН з прав дитини за результатами розгляду третьої та четвертої об'єднаних доповідей щодо виконання державою Конвенції ООН з прав дитини. Висновок, ухвалений за результатами такого моніторингу, не був втішним, а більша частина рекомендацій повторюється, оскільки не виконується [4, с. 107]. Такі приклади, на жаль, не є поодинокими.

Прикрим є і той факт, що Україною поки що не ратифіковано низку інших важливих документів та договорів у сфері захисту прав дітей. Актуальним є питання про приєднання до Третього Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права дитини, який надасть право дітям на подання скарг в індивідуальному порядку до Комітету ООН з прав дитини. Цей документ був відкритий для підписання ще у 2012 р.

Відкритим залишається питання правової освіти та правового виховання дітей. Комітет ООН з прав дитини у 2011 р. рекомендував Україні розробити та запровадити освітній курс для дітей з прав дитини, але ця рекомендація також не була реалізована.

Висновок. Певна річ, Україна перебуває у стані розбудови. Здобуття незалежності поставило перед державою цілу низку складних та масштабних завдань, які за своїм змістом та напрямками повинні реалізовуватися одночасно, аби задовольнити потреби в усіх сферах суспільних відносин. Важливим помічником у цій ситуації виступає міжнародний досвід як окремих країн, так і всієї світової спільноти. Ми повинні розуміти, що кожна дитина і є наше майбутнє – наш лікар, учитель, військовослужбовець, державний діяч тощо. Тому вихованню, навчанню, реалізації основних прав та інтересів дитини має приділятися значна увага з боку державного апарату. Дитина повинна перетворитися на гідного громадянина своєї країни, здатного в подальшому розбудовувати громадянське суспільство. Міжнародні стандарти є тим фундаментом, на основі якого вироблені основні засади розвитку такої особистості. Враховуючи їх, представники державної влади та громадськості повинні будувати політику таким чином, щоб зорієнтувати її на утвердження поваги до прав дитини, підвищення ефективності національного механізму забезпечення та захисту її прав й основоположних свобод, упровадження

європейських правозахисних стандартів і гарантування відповідальності держави за їх невиконання.

Список використаних джерел: 1. Права дитини та механізм їх захисту [Електронний ресурс] / Об'єдн. асоц. студентів-юристів Закарпаття ; Мережа нідерланд. благод. фондів для центр. та схід. Європи ; Міжобл. благод. фонд «Фонд розвитку карпатського євро регіону». – Ужгород : [б.в.], 2009. – 46 с. – Режим доступу: <http://romny-mcss.edukit.sumy.ua/Files/downloads/book2.pdf>. 2. Конвенція [ООН] про права дитини : від 20 листоп. 1989 р. ; ратиф. законом України від 27 лют. 1991 р. № 789-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021. 3. Про міжнародні договори України : закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>. 4. Левченко К. Б. Концептуальні засади формування національної стратегії у сфері прав людини / К. Б. Левченко // Збірник тез круглого столу, присвяченого 66-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини : 5 груд. 2014 р. / Держ. НДІ МВС України. – Київ : ДНДІ МВС України, 2014. – С. 105–109.

Надійшла до редколегії 16.10.2015

Коломоєц Н. В. Международные стандарты как основа защиты прав ребёнка на национальном уровне

Проанализированы действующие международно-правовые акты, существующие в мире в качестве гарантов обеспечения и реализации основных прав и свобод ребёнка. Акцентировано внимание на том, что национальное законодательство в этой сфере не идеально, поэтому международные стандарты должны послужить тем опорным пунктом, на котором будет возможность сформировать и построить свою правовую систему. Отмечена важность выполнения международных обязательств, которые взяла на себя Украина перед мировым сообществом за реализацию и обеспечение прав ребенка.

Ключевые слова: права ребёнка, международные договора, внедрение мирового опыта, имплементация, обязательства.

Kolomoiets N. V. International standards as the basis for protecting children rights at the national level

The current international and legal acts that exist in the world as guarantees of implementation of fundamental rights and freedoms of a child have been analyzed. Special attention is paid to the fact that the national legislation in this area is imperfect. This is due to the fact that Ukraine is a relatively young state, which gradually restores its state apparatus and legislation, in this case international standards should serve as the foundation for forming possible formation and building national legal system. Protection of children rights requires consolidation of efforts of both international community and the government of each country, public and individuals. Therefore, the relevance of the research and development of the ways to improve the governance sphere of realization and provision of children rights in Ukraine are unconditional.

International standards, according to the author, are the assumptions, which are necessary basis for producing the basic principles of a child's development as an

individual. Considering them the representatives of the government and the public must build policies so as to orient it to strengthening respect for children rights, improvement of the efficiency of national mechanism of guaranteeing and protecting the rights and fundamental freedoms, implementation of European human rights standards and ensuring the state's responsibility for their failure.

It is also emphasized on the mandatory implementation of the obligations taken by Ukraine before the international community for the implementation and guaranteeing children rights, because failure to perform by Ukraine the provisions of international documents and treaties as well as the recommendations of monitoring bodies of international organizations is a serious problem.

Keywords: children rights, international treaties, implementation of international experience, implementation, obligations.

